

norrhodon" — šipek; njegov koren — tako so nekdanj mislili — ozdravi pasjo steklino.

8. Šiška.

V okolici, v kateri jaz sedaj stanujem, se veli „nux aquatica, Wassernuss“: šiška, njen sad je okovrjen z ostro ježico, zato pravijo: kdor pri sebi nosi šiško, ne bo mu nikakoršno spočetje spešno. Veli se tudi orešec, povodni kostanj, in ljudje radi šiške jedó. Beseda šiška pomenja: ostrino; zato po Belostencu šiška = lubanja, cranium, os capitis humani, staroslov. šiška, conus, *κωνος*, Kegel, Helmspitze (primeri: šišak, galea), Fichtenzapfen. Imé vesí blizo Ljubljane „Šiška“ je toraj postalo ali po šiškah (Galläpfel) ali po hrčkih purkih (Fichtenzapfen) ali po šišatem (*κωνικός*) bregu, pod katerim stoji. Prvotni pomen temata šiš, je: acutus, oster, špicast.

Zimska zemeljska boginja Ježi-Baba ima tudi priimek „Šiška“, poletna pa „Zlata-Baba“ Po zimi je zemlja ostra, grudnata, po dolinah, ravninah in po gorah, njeno pokrivalo ni cveteče in listnato, temoč je žičasto, šiskasto, zato jej je pristajalo po pravici imé Šiška Baba-Ježi-Baba.* O godu sv. Neže, pravi ljudstvo, se prikaže Šiška-Baba ali Ježi-Baba, zato otročja pesem: „Neža po bregih ježa, pletenko nosi — pa kruha prosi“ — izraz nerodovitnosti zemlje.

Po takem načinu naj bi se nabiralo narodno blago. Rojaci, zapisujte marljivo, kar se je še ohranilo med ljudstvom, in pošljite gradivo Matici slovenski, da se po izurjenih v tej stroki naših pisateljih reč razjasnuje. Bode se tako obogatil naš krasni jezik, ker slovensko ljudstvo rabi skoro v vsakem kraju za eno in isto rastlino drugo poznamenovanje, kakor se že lahko prepričamo iz tukaj omenjenih trav, ktere na Kranjskem imajo čisto druga imena ali ista imena rabljajo za čisto druge trave.

Slovansko slovstvo.

* *Prirodopisje v podobah.* Slovenskej mladini v poduk in zabavo posvetil Ivan Tomšič, učitelj na c. k. normalki v Ljubljani. V založbi in na prodaj pri Jan. Giontini-u, bukvarji.

Prav dobra misel je bila to, da sta gg. Tomšič in Giontini dala na svetlo knjigo, ktera našo mladino na kratkočasni poti podučuje v natoroznanstvu; gosp. Giontini je knjigi oskrbel okoli 120 ličnih podob, gosp. Tomšič pa je v čednem slovenskem jeziku dodal podobam prijetno razjasnilo. Porok smo starišem, da bojo otroke svoje jako razveselili, ako jim omislijo to knjigo, ktera tudi učiteljem bode dobro došla pri kazalnem nauku. — Da pa bralci naši izvedó obsežek hvalevredne knjige, naj jim povemo, da na 1. listu je namalano nekoliko domače koristne živine (konj, krava, osel itd.), na 2. listu nekoliko divje zverine (volk, medved, tiger, lev itd.), na 3. listu ujedne tice, na 4. tice pevke, na 5. domača perutnina, na 6. dvoživke (žaba, močerad, belouška, gad itd.), na 7. ribe, na 8. metulji, na 9. žuželke (rogač, kobilica, hrošč itd.), na 10. ribe, na 11. sadje, na 12. koristne rastline, na 13. škodljive in strupene rastline, na 14. listu pa nekatere rudnine in okamnine. Vse podobe so, kakor je že gori rečeno bilo, jako lične, in beseda, ki popisuje narisane živali, rastline in rudnine, je lepa, poduku mladine popolnoma primerna, kakor se pričakovati more od pisatelja, od ktereга je že po drugih delih znano, da mu slovenščina

gladko teče. — Kmalu bode nosil sv. Miklavž pridnim šolarčkom — v svesti smo si, da jim ne more kaj prijetnejšega prinesiti kakor je prirodopisje s podobami.

* *Letopis Matice slovenske (slovaške)* je prišel v Banski Bistrici ravnokar na svetlo, sestavljen po Vil. Pauliny-Toth-u, podpredsedniku. Ta zvezek obsega mnogo zanimivih spisov, med katerimi največ iz peresa slav. F. V. Sasinka („Thrakovia boli Slovania“, Geto-Dace boli Slovania, Župa a župani itd.). Udov šteje ta Matica letos zakladateljev 536, rednih 563, letnikov 134.

* Ravnokar je tudi v slovenskem (slovašk.) jeziku prišlo na svetlo „*Vitazstvo svateho križa*“, spisal Jan. Mierskaj, knaz cirkevny arcibiskupstva ostrihomskega itd. Natisnil v Skalici Jož. Škarnicel, knjigotiskar Matice slovenske. — Kako izvrstna je ta knjiga, kaže se iz obsežka njenega, ki začne s znamenjem (znakom) križa pri poganih, pri židih (judih) in potem zgodovinsko kaže viteštvo križa od 1. do 19. stoletja in naposled važnosti njega v mnogih razmerah življenja. Posloveniti to knjigo bilo bi vredno delo društva sv. Mohora.

Ozir po svetu.

Pogled na bojišče v Dalmaciji.

Še zmiraj boj v Dalmaciji zvonec nosi dandanes. Na drugem mestu povemo, kaj se ondi godi. Tukaj pa posnamemo bralcem našim nekoliko črtic iz knjige, ki je ravnokar na svetlo prišla v Gradcu pod naslovom: „*Studien über Dalmatien und Oesterreich's Politik von einem österr. Offizier*“. Če tudi nikakor v vsem ne pritrdimo, kar pisatelj piše, moramo vendar reči, da je knjižica jako zanimiva in da odkritosrčno — a to iz dobrega namena — odkriva mnogoletno krivo politiko avstrijske vlade v tej deželi.

Dalmacija je slovanska dežela; prihodnost njena stoji na slovanstvu; za njo stojé slovanske dežele, in zato je ravno Dalmacija tako važna Avstriji, ktera bi bila že danes morala misliti na to, da si srca pridobi slovanskih narodov, ki so zdaj pod turškim gospodstvom. Al avstrijski vladi ni bilo nikoli za to mar, podpirala je bolj italijanizem, čeravno laški jezik ni narodni jezik, ampak je ondi le kupčijski jezik. V vseh srednjih šolah je kraljeval laški jezik kot učni jezik razun gimnazije Senjske in realne gimnazije Kotorske, kjer je učni jezik slovanski. S takim ravnanjem si vlada ni pridobila src slovanskega naroda. „Kar Vi hočete, za to nam ni mar, Vi morate storiti, kar mi hočemo!“ — tako je zapovedovala vlada in njeni privrženci — „in če se ne vdaste z lepo, vdali se bote s silo!“ — Po tej poti pa se ne dá zvestoba narodov prisiliti, in za Boga, da potem ni čuda, da se sovražniku pota gladijo. Ne z silo orožja, ampak z zvestobo in udanostjo naroda se dá dežela Avstriji ohraniti, zato je treba se poslužiti vseh pomočkov, ki peljejo do tega cilja in konca.

Tako in enako govori pisatelj, ki je mnogo časa v Dalmaciji bival in narod in deželo pozná. Zanimiv je njegov popis Dalmacije; naj iz tega povzamemo nekoliko vrstic in jih dodamo temu, kar smo že zadnjič povedali.

Dalmacija meri 222⁹/₁₀₀ kvadratnih milj in je tedaj ena manjših dežel našega cesarstva; 7 dežel je še manjših, al zemlja dalmatinska se razdeli na veliko otokov, tako, da je trda zemlja kakih 50 milj dolga, široka pa komaj 8. Prebivalcev šteje okoli 450.000, je po takem enaka drugim goratim deželam, tedaj na eni kvadratni milji biva okoli 1865 duš. Samo eno mesto ima čez 10.000 duš, 14 mest pa, ki imajo manj kot 10.000 prebivalcev. Nekdaj je Dalmacija imela mo-

*) Rusi jo imenujejo „Jaga-Baba“, kar isto pomenja, kar korenika ag, eg, prejet. jag-jeg izrazuje pomen ostrine; iz te je beseda jež, ježica itd. Po Bulgarinu v ruščini jaga pomenja „streitsüchtig“.

gočne gozde, zdaj so skor vsi zginili. Golo skalovje, Kraške luknje, planjave polne peči nam strlijo naproti ravno tako na goličavah gora kakor na planem. V teh golih žalostnih krajih spomladi le redka travica raste, ki jo brž koze pomulijo ali pa jo požge poletinska vročina; le z veliko težavo vjame kmetovalec peščico zemlje, ki jo dež poplavi s sprstenelih pečin, da jo porabi za polje. Strašna vročina, potem pa spet ostra burja ste povsod nadlogi tej deželi.

Kakor pa je žalosten pogled večega dela te dežele, tako je v dolinah in pa obrežji zemlja ne le rodovitna, temuč tudi rajsko lepa. Polja ima 12 odstotkov, gozda 21, pašnikov 57. Iz tega se vidi, da ima polja najmanj. Zato vsako leto Dalmacija potrebuje 1 milijon 264.000 vaganov (mecnov) tuje pšenice in rži. Vina prideluje malo.

Dalmacija ima malo vodá, le 3 reke so večje: Krka, Cetina in Narenta, — Narenta dela na svojem koncu velika močvirja; tu je dežela nezdrava, pravo gnjezdo mrzlici. Začeli so sicer poslednji čas strugo tej reki obravnovati, al prepočasi napreduje to sila potrebno delo.

Vprašanje je: ali se ne more poljedelstvo v Dalmaciji povzdigniti? Važno je to vprašanje, al dozdaj, žalibog! vlada še ni na to mislila.

Kako pa stoji z obrtnijo v tej deželi? — Tudi ta je zelo revna; kar velike obrtnije izdelajo, je vredno le pol drugi milijon gold., izdelki male obrtnije pa se cenijo na dobra 2 milijona.

Kako pa je s kupčijo? Lega ob morji in izvrstne luke (ladjostaje) kažejo Dalmaciji pot trgovstva po morji. Tu bi se lahko opomogla. Al žalibog! tudi tu se kaže malo veselega. Le dve cesti peljete iz Hrvaškega v gornjo Dalmacijo do Spljeta, odtodi pa le ena sama v južno Dalmacijo, in še ta je večkrat pretrgana. Iz vse Turčije pelje le ena cesta iz Mostara v Metković. Sicer je le malo dobrih cest, večidel so poti le za tovoriti čez groblje in ostro kamenje, po katerih osel in mula komaj tavata. — In to je krivo, da tudi trgovstvo hira.

Razun vojnih in Lloydovih ladij, ki morajo sem zahajati, ne vidi Dalmacija nobenih družih parnih ladij; ladij z jadrí šteje Dalmacija 45, ki dalje jadrajo, — 74, ki se ob primorji sem ter tje vozijo, in 825 malih ladjic. Na pol manj se izvažva iz Dalmacije, kakor se v Dalmacijo vozi blaga! In vendar so Dalmatinci najboljši mornarji; njih vidimo na vseh avstrijskih vojnih ladijah, njih na tisoče služi tujim gospodarjem!

Tako vidimo Dalmacijo v vsem zanemarjeno brez poljedelstva, brez obrtnije, brez trgovine, ubogo iz zapuščeno! (Kon. prih.)

Vrtec lepoznavski.

Visoka pesem.

Zložil Jovan Vesel-Koseski.

(Dalje.)

V.

Vlada tvoja zgodi se.

Bog nebes, voditelj sveta tega,
Stvarnik naš, ozvezdja in prahu,
Poln izvirk, pričina bitja vsega,
Večni duh uspeha in miru!
Nedosežno, modro, blago bitje,
Snag zaklad, modrosti in dobrot,
Vsim stvarém brez mere plodno klitje,
Rojstvo vsih ljubezni in lepot!

Od kresnic do bleska Kerubina,
Od perhnin do trupla sončniga,
Vsih osup je tvoja veličina,
Vsim nagib le volja tvoja da.
Do mahú od cedre veličanske,
Do šeptanj od treska zlih vremen,
Spriča vse moči nam tvoje djanske,
Sjajni ert, veršine tvojih cen.

Ti veliš — blešče krogle spejo
Hipno v mrak neskončne delje tje,
Zapoveš, in nove priderejo,
Lepših svit okrožje kinči vse;
Naročiš, in luči neštevilno
Zalša ti obleke sončni rob,
Migneš le, nališpa se obilno
Zemlja vsa pretežena blešob.

Kimneš, de! — pretí nam doba treska,
Narod cel človeški trepetá;
Rečeš, ne! vesela ura leska,
Zemlja raj je plodni, srečna vsa;
Ti veliš, pozimska slana skrije
V beli plajš gošave, polja, sad,
Zapoveš, in rahlo se razvije
Skrito vse v oživljeno pomlad.

Bog visok nebes in sveta tega,
Tebi kdo primeriti se sme?
Sonca kras, bleskot okrožja vsega,
Zgine v nič, ko tebe se zavé.
Iz globín, iz delje neizmerne,
Gleda te, ko mi, čistejši duh,
Miglej tvoj tajivne in nevarne
Razkropí, ko piš kardelo muh.

Bog visok obnebja, zemlje, sveta,
Vsih deržav, vladarjev, kraljev car,
Vredno s čim časti te duša vneta,
Vmerlih kak prijeten ti je dar?
Samo to, de tvojiga kraljestva
V krogu se pobožno vkloni vsak,
V zvezi de nezmerniga posestva
Zjasni se pohlepnosti oblak.

Svet spoznaj, in tu in unkraj groba,
Tvojo čast, in tvojo visokost,
Bodi duh, al bodi perst-osoba,
Velikan, vladar, al kmet priprost;
Tebi gre, de pade na kolena
Pred teboj, kar gibati se zná,
Vlade vsak de tvoje tehta ceno,
Vse ji v prid do zadne trohe da.

Tebi gre, de tu v deželi skusbe
Prepušti se tvôm naklonbam svet,
Serca žar de čisti grešne gnusbe,
Živo zmir za tvojo slavo vnet;
Tebi gre, de človek vedno meri
V isti cilj, ki tvoja mera je:
„Sreča vsih! prospeh keržanski veri!“
Ta namen, naš oče, zgodi se!
(Dalje prihodnjič.)

Dopisi.

Iz Gradca. — Nova c. k. gimnazija šteje 195 učencev v vsem skupaj. Največ jih je v nižih razredih; v 8. razredu jih je le 6 — tedaj toliko kot učiteljev, v 7. jih je 20, v 6. le 8. To so pač žive priče, kako nepotrebno je še nove nemške gimnazije v Gradcu,

in tretjič tudi sedanjega ministerstva sistema ni boljša, kakor unih, ki so propali. Nek nemšk poslanec je rekel: ideja oktoberske diplome, to je tisto, kar bi moralo pred očmi biti vsem državnikom v Avstriji, ki hočejo z novega osnovati Avstrijo. In tudi jaz mislim, kadar bode spet nastopila prava ideja oktoberske diplome, tista ideja, ktera se z eno besedo lahko izrazi — čeravno je beseda morda taka, da tu ali tam nastane strah pred to besedo — če namreč nastopi federalizem v vseh državnopravičenih kraljestvih in deželah — potem bomo morda tako osnovo pridobili, da bodo avstrijski narodi zadovoljni in nezadovoljnost se bode potem odstranila. Če pa Nemci, kar jim tudi nečemo braniti — se vé da v Avstriji, ker zunaj Avstrije ni pripuščeno — želijo med seboj ože zveze, tedaj jim tudi Slovani ne bodo nikdar nasproti stopili; napravite si svojo nemško skupino, nam pa dajte zedinjeno Slovenijo, ktere vsi želimo. (Dobro! Gromeča pohvala.)

Potem se je glasovalo. Predlog dr. Kalteneggerja za direktne volitve je padel; predlog deželnega odbora zoper direktne volitve pa je bil z veliko večino sprejet.

Slovansko slovstvo.

* *Slomškovih „Drobtinic“* 20. tečaj je nedavno prišel na svetlo in se prodaja po 1 gld. 20 kr. Vrednik jim je bil gosp. Fr. Kosar, dekan v Kozjem na Štajarskem. V tem tečaju se nahaja tudi iz zapuščine nepozabljivega knezoškofa Slomškega dragocen sestavek „Pastirska hrana“.

* *Slovenski tabori.* Za prosto slovensko ljudstvo spisal dr. Vošnjak, izdalo in založilo politično društvo v Mariboru. — Brošurica v 3 razdelkih v lahko umevni in gladki besedi popisuje bistvo taborov, kje so dozdej na Slovenskem bili in o čem se je sklepalo. Glavarju okolice ljubljanske g. Pajku pa še posebno priporočamo to knjižico, da se mož podučí, kako se „Versammlung unter freiem Himmel“ po slovenski, ali, če slovenske besede ne mara slišati, po kranjski pravi.

Ozir po svetu.

Pogled na bojišče v Dalmaciji.

(Konec.)

Tako vidimo Dalmacijo v vsem zanemarjeno brez napredka v kmetijstvu, brez obrtnijstva in kupčijstva. Iz lastne moči se ne more povzdigniti. Kdor je bogat, postane še laže bogatejši, — kdor je siromak, ostane siromak in si le težko prisluži svoj vsakdanji kruh.

Zato je dolžnost vladi, da pride na pomoč deželi. Ni ne to zadosti, da se izpisujejo davki in s silo tirjajo, — treba je tudi kapitala na posodo dati, in v Dalmaciji bode kapital donasal obilne obresti.

Mislino si zadej turško Hrvaško, Bosno, Ercegovino obdelano, po cestah in železnicah med seboj, z družimi bližnjimi deželami in z Dalmacijo zvezano, po tej poti pa kupčijo in obrtnijo povzdignjeno — kako vesel razgled stopi pred naše oči! — Ta razgled naj naši vladniki pred očmi imajo, — to naj bode cilj in konec njihove politike!

Dalmacija je sicer le primorska dežela, al ona je ključ, kateri odpira pot v Turčijo.

Brez prevdarka, brez pameti se je besedovalo dozdej tako-le: turške dežele so na nizki stopinji kmetijstva in obrtnijstva, tedaj tudi Dalmaciji ni pomagati. To je prazna čenčarija; narobe je pravo: „ker imamo Dalmacijo, zato jo hočemo v bolji stan spraviti in obdržati, tedaj moramo v dežele, ki so za njo, vriniti se, omikati jih in si jih pridobiti.“

Zmiraj smo le tiščali v Nemčijo, kjer za nas ne marajo in od kodar nobenega prida nimamo, — v jutrovi deželah pa je vsaka vlada, in še celó pruska imela več upljiva kakor Avstrija!

Nobena dežela v Avstriji nima na malem prostoru toliko trdnjav kakor Dalmacija. Že v starodavnih časih so si jih naredili in francoska in avstrijska vlada jih pomnožile.

Leta 1866. je bilo le toliko vojakov v deželi, kolikor jih je treba bilo za brambo trdnjav, namreč kakih 10.000. Le malo krdelo je bilo v gornji Dalmaciji za vojsko na planem odločeno, in temu se je pridružila narodna straža (terrier). Teh je bilo 22.000, ki so bili dobro oboroženi. Bili so pa razdeljeni na 2 kampa, namreč v „mobilno“ vojsko in v „reservo“ za brambo dežele. Koliko moč ima ta narodna straža, to bi bili Lah izvedeli, ko bi bili leta 1866. napadli Dalmacijo, — to pa pozveda zdaj tudi avstrijska armada, ki se že mnogo tednov bojuje s Kotorci in še si jih ni podvrgla.

Dalmacijo moremo tedaj ohraniti — le, ako nam je narod zvest, zato je treba to zvestobo gojiti in ne je žaliti. Ne vojaška sila more nam ohraniti to deželo, ampak le udanost in zvestoba naroda.

Dalmacija je poleg mornarjev še 5 odstotkov naroda dala v brambo dežele, — zdaj po novi vojni postavi jih mora v vojsko dati le 3 odstotke. Ali ni bilo staro bolje kakor novo?

Al za to se vlada ni brigala; vse je hotela le po enem kopitu osnovati, in to je največ naredilo punt.

Zares! ako nočemo za Dalmacijo kaj več storiti kakor dozdej, in če hočemo napačno pot hoditi kakor smo jo hodili zdaj, potem je pa bolje, da se odkrijamo Dalmacije; kajti vsak sold, ki ga potrošimo za-njo, je zavržen, in vsaka kaplja krvi, ki jo prelije naša armada, bila bi v nebo vpijoča pregreha. Potem naj se pa Avstrija tudi odpove vladarstvu, ker bi kazala, da ni sposobna, da bi obstala.

Če pa tega nočemo, nastopimo drugo pot, in to prav resno in brez obotave.

Dajmo obdelati zemljo, — naredimo ceste in železnice v Dalmacijo, — sklenimo kupčijsko zvezo s turškimi deželami, ki so za Dalmacijo, — povzdignimo šolstvo in vstopimo se odločno na stran slovansko: to so naloge, ki jih ima spolniti vlada.

Tako čez nekoliko let ne bode Dalmacija več siromaška, zapuščena, in ne bo nepotreben „kamniten rep“ avstrijsk, ampak postala bode cveteča, srečna dežela.

Mislino tudi na to, kaj nam bode Dalmacija veljala, kedar se začne prekucije na Turškem, ktere bodo pred ali pozneje, in ne več dolgo, tako gotove kakor je amen v Očenašu.

Vrtec lepoznavski.

Visoka pesem.

Zložil Jovan Vesel-Koseski.

(Dalje.)

VI.

Daj nam dnes potrebno vse.

Scer dajaš brez prosbe nam osebno,
Vidiš prej, kaj sila je, ko mi,
Ceniš kar je vsakimu potrebno,
Prej ko v njem se želja prebudi;
Daš otroku gladnemu v zibelki,
Kar mu moč izreči še ne da,
Cvetlici na trati, v gozdu jelki
Dojde brez besed zahtevanja.